

KULTURDEBATT

Aftenposten 8/2 - 1994

Maria Q. forløsende på dypfryste sjeler

Av Ole Wilhelm Klüwer

Ensomheten er et av de temaene som fungerer sterkt på Nationaltheatrets scene nå i februar måned, slik Cecilie Løveid har greid å leve seg inn i russerinnens og landssvkerhustruens eksil. Denne forlattheten etter mannens henrettelse i 1946 blir forsterket av parets barnløshet, og enn videre i Løveids dramaturgi, gjennom tanken på det forlatte barnet i Ukraina og aborten i leiligheten i Erling Skjalgssons gate på Frogner – selve ensomhetens antikvitetsneddyngede hule bak den litt dystre romanske husfasaden.

Men hadde ikke Maria og Vidkun noen etterkommere? Vi er sannsynligvis ca. 100 000 barn av NS-medlemmer som prøver å leve i Norge også i 1994. Cecilie Løveids stykke tyder på at den verste kneiken er over. «Sosialiseringsprosessen» ga oss sviende sår, f.eks. gjennom historietimene allerede på folkeskolen, da vi fikk slått fast, om igjen og om igjen, at våre foreldre virkelig var de svinene som landssviksdommene allerede hadde bevitnet i vår tidligste barndom. Flere hugg mot våre

foreldre skulle følge, hver gang noen menneskelige trekk hos dem skulle bli hevdet av enkelte sjeldne granskere.

Alle NS-barn er arvtagere av Maria Q.s ensomhet. Samfunnet var bare ikke i stand til å høre på vår historie. Og snart skulle vår angst og våre nevrosere gjøre oss selv ute av stand til å formidle til andre noe om vårt eget liv. Kan det kalles for indre og ytre eksil?

Det er soleklart, jeg holdt på å si solkorst, at Maria og Vidkun Quisling har en veldig symbolbetydning for oss barn av NS'erne. Det var med engstelse snarere enn med lengsel at vi sist høst leste om det verdende teaterstykket om Maria Quisling. Ville hun atter en gang bli fremstilt slik som i historieundervisningen?

I første akt er det en viss karikering av personen. Maria som kynisk avviser sitt eget barn i Ukraina, og som agerer som seksualfrustrert kvinne i enkestanden. Vidkun som den absolutt sosiale klovn, stiv i bevegelse og tale like til det absurde. Det er slik vi NS-barn er vant til, som vi forventer

oss, og unnlater her ville vi bli sjokkert av.

I annen akt er jeg sjokkert. Hovedpersonene utvikler seg (eller er det jeg som avsondrer meg fra stykket og lever med mine indre myter?), og kvinnen, Maria, sprenger seg frem gjennom Løveids vakre tekst og Ellen Horns vares spill til en dramatisk skikkelse som bare fullt ut menneskelige personer kan det. Maria Quisling som ekte menneske? Det utålelige er vist. Alle NS-barn må bli sjokkert.

Det er ikke bare teaterteksten og spillet som får en veldig effekt på de publikummere som er av NS-ætt. Stykket har en åpenbar suksess når salen er full en mandag kveld i vår kalde hovedstad. Og publikum blir sittende, pent på sine anviste plasser, helt til skuespillerne kalles til applaus frem fra mørket. Altså er vi NS-barna tilbake i et samfunn som vi ikke lenger kan si at vi støtets vekk fra. Det blir svært vanskelig for oss heretter å forklare for oss selv den angsten som hindrer oss i å si at vi er NS-barn.

Det er to viktige verker som virker forløsende på våre dypfryste sjeler. Det første er Eystein Eggens «Gutten fra Gimle», som kom på Aschehoug sist høst, og som gir oss det ståstedet som hverken våre foreldre eller samfunnet ga oss, eller kunne gi oss.

Det andre verket er «Maria Q.» av Cecilie Løveid. Det er dessverre litt vanskelig for oss NS-etterkommere å sette oss inn i harmen til Arve Juritzen 2. februar over at Cecilie Løveid har stavet flere navn feil og ellers ikke har stemplet seg ut hos Riksantikvaren slik som han selv. Anklagene hans mot Løveid for ikke formelt å ha klarert de historiske dokumenter, får det til å virke som om han har en slags opphavsrett til dem. For meg er det greit at han i sin bok om «Quislings to kvinner» gjengir Maria Quislings dødsannonse, med mine foreldres navn øverst i den lille sørgeskare. Men hva hjelper det når boken står så fjernt fra de mytologier, de traumer og den familieatmosfære som i disse dager gestaltet på Nationaltheatret?

Smakløst oppspinn på Nationaltheatret

Av W. George Yourieff

Som min elskede hustru gjennom 57 år, Alexandra Andreevna Voronine, vokste jeg opp med det syn at det norske folk var et mønster på rettskaffenhet, ærlighet og omtanke for andre. Et fremragende eksempel på disse egenskapene var Fridtjof Nansen, som ville at det gode og det rettferdige skulle råde uten hensyn til landegrensener og politiske innstillinger, og som organiserte nødhjelp til russere og andre som led under ettervirkningene fra første verdenskrig.

Min hustrus første ektemann var Vidkun Quisling, som Nansen valgte som sin representant i det ukrainske nødhjelpsarbeidet i 1922 og 1923. Til tross for at Quisling uten forklaring forlot Sandra (Alexandra) i deres første ekteskapsår, en handling som ga henne livsvarig mén, beholdt hun troen på at nordmenn flest var skikkelige og rettferdige. I mange år var hun stolt av å være norsk statsborger.

Gjennom hele sitt liv, som opphørte i oktober, strevet Sandra med å forstå

hva som egentlig forvoldt at Maria Pasesjnikova kom mellom henne og Vidkun. I pakt med sin natur innstilte hun seg først og fremst på å finne feil hos seg selv, og med stor omhu noterte hun ned alt hun kunne huske om de årene. Hennes erindringer er ennå ikke publisert, for hun ville at de skulle rekke til slutten av 1920-årene; en oppgave som hennes tiltagende sykdom hindret henne i å utføre.

Hun ventet ikke at andre mennesker skulle forstå hennes forhold til Vidkun og Maria, som var meget komplisert, men hun tenkte og håpet at ettersom det var så få tilgjengelige opplysninger om henne, ville folk som skrev om hennes rolle i denne perioden av Vidkuns liv, være såpass anstendige at de erkjente to ting:

1. Rykter er ikke pålitelig informasjon, og den ujevne dokumentasjonen som finnes i Oslo, støtter ikke oppunder rykte-versjonene av hennes plass i Vidkuns liv. 2. Sandra var blant de levende og hadde samme rett til beskytt-

else av sitt gode navn og sin penns produkter som enhver annen amerikansk eller vesteuropeisk statsborger. Gang på gang ble hun skuffet i disse håpene, og etterhvert begynte hun og jeg å lure på om det kanskje var en ny type nordmenn vi hadde med å gjøre.

I april 1993 fikk jeg greie på at Nationaltheatret skulle sette opp et nytt skuespill om Maria Quisling, og at skuespillforfatteren aktet å strekke seg bakover til de årene som også angikk Sandra. Jeg fortaite ikke Sandra dette til å begynne med, for jeg fryktet konsekvensene når hun fikk vite at en som ikke kjente hennes historie, og som tydeligvis ikke brydde seg om at hun ennå var i live, skulle tegne et sceneportrett av henne. Jeg ba Arve Juritzen, som er en god bekjent, om å fortelle disse som sto for prosjektet hvor forferdet jeg var, og det gjorde han, men Nationaltheatret og Cecilie Løveid mente visst at Sandra var et rimelig bytte.

Sandra fikk vite om skuespillet på et

tidspunkt da vi begge visste at hun snart kom til å gli ut av livet mitt. Jeg er glad for at hun aldri oppdaget at mens hun lå der og kjempet etter pusten, sto to unge kvinner i Oslo parat til å fremstille henne som en løssluppen, løskaktig ung kvinne.

Vidkun Quisling valgte et offentlig liv, og ble dermed til en viss grad offentlig eiendom, og Maria sammen med ham, men det kan likevel være at Oslo-folk som brydde seg om Maria, tar avstand fra den måten hun nettopp ble fremstilt på, på norsk scene. Når det gjelder Sandra, har hun alltid vært en privatperson i alle ordets betydninger, og hun har aldri noensinne sagt eller gjort noe som gir Cecilie Løveid og Nationaltheatret rett eller grunn til, eller som tjener til unnskyldning for, å tilfekte hennes gode navn og rykte slik som de har gjort. I rettferdighetens og sannhetens navn bør de offentlig be Sandra og hennes familie om unnskyldning for at de fremførte slikt smakløst oppspinn som historie.